

Sygn. akt IV CSK 783/15

POSTANOWIENIE

Dnia 6 października 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Bogumiła Ustjanicz (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Barbara Myszka

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z wniosku Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w L.

przy uczestnictwie D. L. i E. L.

o umieszczenie D. L. w domu pomocy społecznej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 6 października 2016 r.,

skargi kasacyjnej uczestniczki postępowania E.L.

od postanowienia Sądu Okręgowego w W.

z dnia 27 listopada 2014 r., sygn. akt V Ca (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę
do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w W.,
pozostawiając temu Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację uczestnika D. L. od postanowienia Sądu Rejonowego w L. z dnia 17 stycznia 2013 r., którym orzeczono umieszczenie go w domu pomocy społecznej.

Rozstrzygnięcie to wynika z następujących ustaleń i wniosków:

W stosunku do uczestnika wydano orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Źródłem jego utrzymania jest renta socjalna w wysokości 597 zł, zasiłek pielęgnacyjny w rozmiarze 163 zł i dochód z gospodarstwa rolnego. Uczestnik jest właścicielem zabudowanej nieruchomości o powierzchni 2,13 ha, położonej w miejscowości K.

Kontrola warunków życiowych uczestnika, przeprowadzona przez pracowników Wydziału Polityki Społecznej (...) Urzędu Wojewódzkiego w B. wykazała, że E. L. zaniedbuje syna poprzez jego niewłaściwe żywienie, brak dbałości o higienę osobistą oraz o czystą, kompletną i stosowną do warunków pogodowych odzież, świeżą pościel, a także niepodawanie leków. Uczestnicy mieszkają w jednym domu, składającym się z kuchni i pokoju. Okno pokoju zajmowanego przez uczestnika było zasłonięte okiennicami; pokój nie był wietrzony. W kuchni panował bałagan, brud, unosił się nieprzyjemny zapach, leżała tam zepsuta żywność, w tym jajka. Wszędzie znajdowały się pajęczyny; okno i firany były brudne. Na segmencie stały brudne, puste słoiki po jedzeniu. Lodówka była wyłączona i zabrudzona. Brak ręczników, ścierek, czajnika, talerzy, proszku do prania, płynu do mycia naczyń, jak też jakichkolwiek artykułów higienicznych. W domu nie było opału, bieżącej wody ani toalety. Na podwórku znajdowała się bardzo zanieczyszczona ubikacja.

Uczestnik był brudny, zaniedbany higienicznie, nieuczesany, nieogolony, nieprzyjemnie pachniał. Ubierał się nieadekwatnie do pory roku i pogody. Latem w czasie upałów widywano go w kurtce i grubej czapce. Nie korzystał z opieki medycznej, był izolowany od innych ludzi. Nie zażywał żadnych leków, nie potrafił przygotować sobie ciepłego posiłku, posprzątać, umyć naczyń, wyprać

odzieży lub bielizny. Z powodu słabego przystosowania społecznego nie miał możliwości korzystania z opieki innych osób. Jego matka nie jest w stanie należycie zaopiekować się synem. Z opinii biegłego lekarza psychiatry wynika, że wymaga on stałej opieki i leczenia psychiatrycznego w warunkach ambulatoryjnych. Zaniedbania opiekuńcze E.L. narażają uczestnika na niebezpieczeństwo utraty zdrowia i życia oraz naruszają jego godność. Uczestnicy sprzeciwili się umieszczeniu D. L. w domu pomocy społecznej.

Sąd Okręgowy w nieznacznym zakresie uzupełnił ustalenia Sądu pierwszej instancji, które podzielił. Wskazał, że poza swoim miejscem zamieszkania uczestnika widywano tylko w towarzystwie matki, chodził nieogolony, przygarbiony. Nie korzysta ze świadczeń pomocy społecznej tak, jak i matka. Sąd ten uznał, że uczestnik wymaga opieki ze strony innych osób, której nie jest w stanie zapewnić mu rodzina. Uczestniczka zaniedbuje syna, nie potrafi zadbać o jego potrzeby i stworzyć właściwych warunków mieszkaniowych. Ojciec uczestnika A. L. przez pewien czas osobiście zajmował się nim, ale z uwagi na agresywne zachowanie uczestniczki, nie mógł kontynuować opieki. Obecnie nie ma on kontaktu z synem. Sąd Okręgowy stwierdził, że zostały spełnione przesłanki przewidziane w art. 38 i art. 39 ust. 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (jedn. tekst Dz. U. z 2011 r., Nr 231, poz. 1375 ze zm., dalej: "u.o.z.p.") i zachodziła konieczność umieszczenia uczestnika w placówce opieki społecznej.

Uczestniczka, działając w imieniu syna, w skardze kasacyjnej powołała obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c. Naruszenie prawa materialnego połączyła z błędną wykładnią art. 38 w związku z art. 39 u.o.z.p., polegającą na przyjęciu, że zostały spełnione przesłanki umieszczenia syna w domu pomocy społecznej bez jego zgody. Naruszenie przepisów postępowania dotyczy art. 233 § 1 w związku z art. 391, 378 § 1 i 382 k.p.c. i sprowadza się do oparcia orzeczenia na ustaleniach Sądu pierwszej instancji bez rozpoznania podniesionego w apelacji zarzutu sprzeczności ustaleń z treścią zgromadzonego materiału. Domagała się uchylenia zaskarżonego postanowienia i oddalenia wniosku, ewentualnie uchylenia tego orzeczenia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi drugiej instancji.

Pismo z dnia 12 lipca 2016 r. nie mogło doprowadzić do umorzenia postępowania kasacyjnego, z uwagi na brak rzeczywistego zamiaru rezygnacji z rozpoznania skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podstawą skargi kasacyjnej nie mogą być zarzuty dotyczące ustalania faktów lub oceny dowodów, co wynika wprost z art. 398³ § 3 k.p.c. Oznacza to, że za niedopuszczalne należy uznać zarzuty dotyczące naruszenia tych przepisów, które regulują ustalenie faktów bezdowodowo (art. 228-231 k.p.c.) oraz przepisów o ustalaniu faktów dowodowo (art. 233 § 1 k.p.c.). W orzecnictwie Sądu Najwyższego stanowisko w tej kwestii jest jednolite (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 sierpnia 2008 r. I CSK 83/08 nie publ., z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, niepubl., z dnia 26 kwietnia 2006 r., V CSK 11/06, niepubl.; z dnia 26 maja 2006 r., V CSK 97/06, niepubl.; z dnia 5 lutego 2014 r., V CSK 140/13, niepubl.). Nie można jednak wykluczyć wpływu na ustalenia faktyczne skutecznie podniesionych zarzutów naruszenia przepisów regulujących postępowanie dowodowe, których obrazy dopuścił się Sąd drugiej instancji w konkretnej sprawie. Skarżący zastrzeżeń tego rodzaju jednak nie zgłosił. Przewidziany w art. 378 § 1 k.p.c. zakres kognicji Sądu drugiej instancji obliguje go do odniesienia się i oceny wszystkich istotnych zarzutów i wniosków zawartych w apelacji (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 września 2010 r., III CSK 288/08, niepubl., wyrok z dnia 18 sierpnia 2010 r., II PK 46/10, niepubl.; wyrok z dnia 26 stycznia 2011 r., I PK 168/10, niepubl.; wyrok z dnia 15 września 2016 r., I CSK 659/15, niepubl.). Sąd drugiej instancji nie jest związany przedstawionym w apelacji wytknięciem dotyczącym naruszenia prawa materialnego, wiążą go natomiast zarzuty odnoszące się do naruszenia prawa procesowego. Przedstawione przez skarżącego zastrzeżenie nierozpoznania zawartego w apelacji zarzutu sprzeczności ustaleń Sądu pierwszej instancji z treścią z treścią zgromadzonego materiału dowodowego uchyla się ocenie, z uwagi na zaniechanie określenia na czym ta sprzeczność polegała. Sąd Okręgowy oparł orzeczenie w przeważającej mierze na ustaleniach faktycznych Sądu pierwszej instancji, które uznał za prawidłowe jako wynikające z właściwie przeprowadzonej oceny dowodów. Nie stwierdził występowania

dowolności w odniesieniu do tego wnioskowania, dokonał analizy faktów. Mógł zatem przestać na uznaniu ustaleń i oceny prawnej za należyte.

Uregulowanie art. 382 k.p.c. stanowi ogólną dyrektywę interpretacyjną, wyrażającą istotę postępowania apelacyjnego. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że powołanie się na ten przepis, może wyjątkowo stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, jeżeli skarżący wykaże, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie pominął część zebranego w sprawie materiału, orzekając wyłącznie na podstawie materiału zgromadzonego przed Sądem pierwszej instancji albo oparł swe merytoryczne orzeczenie na własnym materiale, z pominięciem wyników postępowania dowodowego przeprowadzonego przez Sąd pierwszej instancji, a uchybienie to, mogło mieć wpływ na wynik sprawy (por. wyroki Sądu Najwyższego dnia 26 marca 1998 r., II CKN 815/97; z dnia 22 lutego 2007 r., III CSK 337/06, z dnia 9 czerwca 2005 r., III CK 674/04 i z dnia 5 lutego 2014 r., V CSK 140/13, niepublikowane.). Pojęcie "materiału zebranego w sprawie" obejmuje nie tylko materiał dowodowy zgromadzony w toku obu instancji, ale także wiele innych elementów procesowych, w szczególności podstawę faktyczną powództwa, oświadczenia stron, innych podmiotów procesowych oraz inne czynności procesowe, działania i zdarzenia. Rzeczą skarżącego było zatem wykazanie, że Sąd Okręgowy, określając podstawę faktyczną orzeczenia, pominął część tak rozumianego zgromadzonego materiału dowodowego, jak też, że pominięcie to miało wpływ na wynik sprawy. Zgłoszony zarzut nie określa natomiast, czy i jaki materiał dowodowy został pominięty przez Sąd Okręgowy. Powołanie się przez skarżącego na naruszenie przepisów postępowania było nieuzasadnione.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, że orzeczenie o przymusowym umieszczeniu w domu opieki społecznej wiąże się z ingerencją w sferę praw i wolności chorego człowieka, dlatego przepisy stanowiące podstawę tego orzeczenia podlegają wykładni ścisłej, a nawet restryktywnej. Ustawa o ochronie zdrowia psychicznego zawiera przepisy o charakterze ochronnym, a w postępowaniu prowadzonym na jej podstawie sąd jest gwarantem praw osób, wobec których może dojść do zastosowania środków ograniczających ich wolność decydowania o sobie. Sąd powinien

zatem szczególnie wnikliwie badać wystąpienie przesłanek ustawowych (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia z dnia 14 czerwca 2005 r., V CSK 746/04; z dnia 14 kwietnia 2010 r., IV CSK 483/11, niepublikowane). Możliwy jest też szerszy zakres korzystania z inicjatywy dowodowej sądu (art. 232 zdanie drugie k.p.c.) oraz udzielania pouczeń procesowych (art. k.p.c.).

Podstawy przymusowego przyjęcia do domu pomocy społecznej zostały określone w art. 38 i 39 u.o.z.p. Dobrowolne przyjęcie, stosownie do art. 38 u.o.z.p., dotyczy osoby, która wskutek choroby psychicznej lub upośledzenia umysłowego nie jest zdolna do zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz potrzebuje stałej opieki i pielęgnacji, lecz nie wymaga leczenia szpitalnego. Zgodnie z art. 39 ust. 1 u.o.z.p., jeżeli osoba, o której mowa w art. 38 lub jej przedstawiciel ustawowy nie wyrażają zgody na przyjęcie jej do domu opieki społecznej, a brak opieki zagraża życiu tej osoby, z wnioskiem o przyjęcie bez jej zgody wystąpić może organ do spraw pomocy społecznej. Przepisy te wyznaczają konieczne elementy wniosku oraz zakres ustaleń będących podstawą orzeczenia. Oznacza to, że wyszczególnione przesłanki muszą wystąpić kumulatywnie.

Sąd Rejonowy uznał, że zostały spełnione wszystkie wymagane przesłanki, w sytuacji wystąpienia z wnioskiem przez uprawniony podmiot.

Sąd Okręgowy wskazał, że uczestnik jest upośledzony umysłowo, ale nie jest niezdolny do samodzielnego zaspokajania swoich podstawowych potrzeb życiowych (odmiennie niż Sąd Rejonowy), wymaga opieki ze strony innych osób, a jej brak zagraża jego życiu. Matka uczestnika nie jest w stanie zapewnić tej opieki, na co wskazują warunki, w jakich obydwójce mieszkają. Jego ojciec nie może jej sprawować, z uwagi na agresywne zachowanie matki oraz izolowanie go od niego i otoczenia.

Skarżący w ramach drugiej podstawy kasacyjnej zarzucił, że Sąd Okręgowy dokonał błędnej wykładni art. 38 i 39 ust. 1 u.o.z.p., bezzasadnie przyjmując, że uczestnik jest niezdolny do zaspokajania potrzeb życiowych, nie ma możliwości korzystania z opieki innych osób oraz, że brak opieki zagraża jego życiu.

Wbrew wymaganiu szczególnej wnikliwości w procesie badania, czy wystąpiły ustawowe przesłanki objęte wymienionymi przepisami oraz możliwości szerszego podejmowania działań z urzędu, Sąd Okręgowy nie wyjaśnił przekonująco zakresu zdolności uczestnika do samodzielnego wykonywania czynności dnia codziennego oraz podejmowania wynikających stąd wymaganych decyzji, przy uwzględnieniu stopnia jego niepełnosprawności. Nie ma także ustaleń dotyczących stanu zdrowia uczestnika, konieczności korzystania z opieki medycznej oraz potrzeby przyjmowania środków farmaceutycznych. Uniemożliwiło to rozważenie kwestii potrzeby opieki i zakresu jej sprawowania. Stwierdzenie braku możliwości korzystania z opieki innych osób, nie uwzględniało w miarodajny sposób tego, że uczestnik posiada oboje rodziców, co oznacza, że umieszczenie go w domu pomocy społecznej mogłoby nastąpić jedynie w wyjątkowej sytuacji. Istotne zastrzeżenia do sprawowania opieki dotyczą matki uczestnika, bez właściwego rozważenia możliwości zmiany tej sytuacji. Podkreślenia wymaga, że zastosowanie tego rodzaju pomocy możliwe jest tylko dla dobra uczestnika, a zatem powinno nastąpić w razie rzeczywistego nieistnienia innego rozwiązania. Nie ma żadnej argumentacji przemawiającej za przyjęciem, że istnieje zagrożenie dla życia uczestnika. W odniesieniu do każdej z wymienionych przesłanek wymagane było ustalenie okoliczności faktycznych i przedstawienie racji, wskazujących na ich wystąpienie, czego Sąd Okręgowy nie dopełnił.

Sąd Najwyższy uznał, że w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku nie ma stosownych ustaleń faktycznych, które umożliwiałyby ocenę prawidłowości wykładni lub zastosowania przepisu art. 38 w związku z art. 39 ust. 1 u.o.z.p. W orzecnictwie został ugruntowany pogląd, podzielany w niniejszej sprawie, że o prawidłowości wykładni lub zastosowania prawa materialnego można mówić dopiero wówczas, gdy ustalenia stanowiące podstawę zaskarżonego wyroku pozwalają na ich ocenę (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 marca 2003 r., V CKN 1825/00; z dnia 15 maja 2009 r., II CSK 708/08; z dnia 5 września 2012 r., IV CSK 76/12; z dnia 27 czerwca 2013 r., III CSK 270/12, niepublikowane). Zarzut naruszenia prawa materialnego był uzasadniony.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji.

jw